KKU RESEARCH JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES (GRADUATE STUDIES)
Vol. 6 NO. 3: September-December 2018

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุย้ายถิ่น

The Practice of Everyday Life among Elderly Migrants

อิทธิพงษ์ ทองศรีเกตุ (Ittipong Thongsrikate)[*] ดร.ดุษฎี อายุวัฒน์ (Dr.Dusadee Ayuwat)[1**]
ดร.เสาวลักษณ์ ชายทวีป (Dr.Saowalak Chaytaweep)[***]

บทคัดย่อ

ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้แสดงให้เห็นถึงวิธีการเอาตัวรอดของบุคคลที่ได้เปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาปฏิบัติการของผู้สูงอายุย้ายถิ่นโดยใช้วิธีการศึกษาแบบเรื่องเล่า เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุย้ายถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้เรียนรู้ข้อจำกัดของตนเอง นำเอาทุนที่ฝังอยู่ในตนเองออกมาให้ให้เกิดประโยชน์ คอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของสมาชิกในครัวเรือนมาเป็นกลยุทธ์ในการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นเป็นความพยายามที่จะพิสูจน์ตัวเองว่าตนเองมีกลยุทธ์ที่จะต่อรองกับความยากลำบากในชีวิต ดังนั้นปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุย้ายถิ่นมีส่วนช่วยเห็นให้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังเป็นผู้ที่สามารถกำหนดวิถีชีวิตและกิจกรรมในชีวิตประจำวันให้กับตนเองได้

ABSTRACT

Everyday life of the elderly migrants has been constructed in order to survive at new places that they migrated to. This paper investigates practices of the elderly migrants. Narrative methodological approach was applied to the study to reveal practices of the elderly migrants through their statements. Research results found that the elderly migrants realized on limitations themselves. Therefore, they tried to use their capitals, embedded in themselves, to facilitate them and their households in daily life. Moreover, this was an attempt to prove themselves that they had own tactics to negotiate with difficulties in life. Their everyday life practices also explored that the elderly migrants were the active agencies who were able to create their own lifestyle and activities in daily life.

คำสำคัญ: วิธีการศึกษาแบบเรื่องเล่า ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุย้ายถิ่น

Keywords: Narrative approach, Practice of everyday life, Elderly migrants

[1]*Correspondent author: Dusayu@yahoo.com*

[*]*นักศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*

[**] *รองศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*

[***]*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กลุ่มสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่*

บทนำ

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ชุดความรู้ว่าด้วยผู้สูงอายุถูกผลิตและผลิตซ้ำในเรื่องใดบ้าง ตลอดจนผู้สูงอายุได้มีปฏิบัติการต่อรองกับชุดความรู้เหล่านั้นอย่างไร รวมทั้งการศึกษาตัวผู้สูงอายุที่เมื่อเป็นผู้สูงอายุแล้ว บุคคลกลุ่มนี้สามารถจัดกระทำอะไรให้กับตนเองได้บ้าง น่าจะเป็นคำถามสำคัญสำหรับสังคมไทยที่กำลังพัฒนาเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มตัว (Aged society) ในปี 2564 อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่อง “ผู้สูงอายุ” ที่ผ่านมา มักจะอยู่บนฐานคิดของสถาบัน (Institution) ที่มีส่วนในการจัดการผู้สูงอายุ ได้แก่ สถาบันทางการเมือง สถาบันทางการแพทย์ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษาและสื่อมวลชนซึ่งสถาบันเหล่านี้ต่างมีส่วนประกอบสร้าง (Construction) ชุดความรู้ให้กับผู้สูงอายุอยู่ในรูปแบบของวาทกรรมและ/หรือนโยบายที่มีส่วนในการจัดการกับร่างกายรวมทั้งความหมายของผู้สูงอายุ การกำหนดจากโครงสร้างที่ว่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุกลายเป็นวัตถุ (Objective) ชนิดหนึ่งที่ถูกกำกับด้วยเทคนิคของอำนาจสมัยใหม่ที่เข้าไปจัดการกับร่างกาย [1] ผ่านการกำกับด้วยกฎหมาย นโยบายที่รัฐพยายามจัดการตามแนวคิดเรื่องรัฐสวัสดิการ (Welfare state) โดยรัฐได้มีการจัดระบบสวัสดิการสังคมอย่างทั่วด้านให้แก่ทุกคนในสังคมอย่างถ้วนหน้า (Welfare for all) แนวคิดเรื่องรัฐสวัสดิการนี้มีส่วนทำให้ผู้สูงอายุกลายเป็นผู้ที่ต้องพึ่งพาครอบครัว ชุมชนและรัฐ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ไม่สามารถทำประโยชน์ได้ ไร้คุณค่า ไร้ความสามารถ จนถูกผลักให้เป็นประชากรกลุ่มหนึ่งที่ต้องไปอยู่ชายขอบของสังคม [2-4] สิ่งเหล่านี้มีส่วนลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ (Dehumanize) ของผู้สูงอายุที่ไม่สามารถปฏิบัติการโต้ตอบกับสังคม [5]

การประกอบสร้างของวาทกรรมชุดต่างๆ ทำให้ผู้สูงอายุต้องตกอยู่ในฐานะวัตถุหนึ่งที่ต้องปฏิบัติตามกฎ นโยบายที่รัฐได้จัดไว้ รวมไปถึงกฎระเบียบบางอย่างที่เกิดขึ้นจากครอบครัว ชุมชนและสังคม ได้ทำการปรับเปลี่ยนสถานภาพของผู้สูงอายุจากประชากรปกติมาเป็น “ประชากรกลุ่มหนึ่ง” เพื่อง่ายต่อการจัดการและได้เหมารวม (Stereotype) เอาผู้สูงอายุทั้งหมดไว้ด้วยกัน [6-7] พร้อมกับเสนอภาพผู้สูงอายุที่ปราศจากการปฏิบัติการได้ด้วยตนเอง แต่ในความเป็นจริง ผู้สูงอายุสามารถกระทำสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ทั้งการตัดสินใจ การให้คำปรึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว การออกกำลังกาย กินอาหาร เพื่อให้ตนเองมีสุขภาพที่ดี การดูแลหลาน กิจกรรมตามที่ผู้สูงอายุสนใจ [8-10] ที่เกิดขึ้นอยู่ในในชีวิตประจำวัน (Everyday Life) ของผู้สูงอายุ

แม้ว่าผู้สูงอายุจะถูกให้ภาพเป็นผู้ที่ต้องพึ่งพา ต้องได้รับการเกื้อกูลจากรัฐ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ผู้สูงอายุได้รับจากโครงสร้าง (Structure) ขณะที่ในชีวิตประจำวันผู้สูงอายุในฐานะปัจเจกบุคคล (Individual) สามารถกำหนดการกระทำในสิ่งที่ตัวผู้สูงอายุต้องการที่จะกระทำได้ด้วยตนเอง หรือกระทำการได้ด้วยตนเองนอกเหนือจากสิ่งที่โครงสร้างกำหนดเอาไว้ จึงน่าสนใจว่าชีวิตประจำวันผู้สูงอายุน่าจะแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติการ การตอบโต้ หรือต่อรองกับวาทกรรมที่เข้ามาจัดการตัวผู้สูงอายุ เพื่อที่จะทำให้ตัวผู้สูงอายุยังคงเป็นผู้ที่มีอำนาจในการปฏิบัติการกับสิ่งที่เข้ามาจัดการตัวผู้สูงอายุได้ ในบทความนี้ให้ความสนใจศึกษากับ “ผู้สูงอายุย้ายถิ่น” (Migrants Elderly) ที่ได้ปรับเปลี่ยนการอยู่อาศัยเมื่อเป็นผู้สูงอายุ จากถิ่นต้นทางที่มีความคุ้นเคยมาอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ อาจแสดงให้เห็นวิธีการของผู้สูงอายุในการแสวงหาช่องทางการกระทำให้กับตนเอง มองเห็นกลยุทธ์ (Tactic) ที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้ฉกฉวย ทั้งที่ได้ตระหนักรู้และไม่ได้ตระหนักรู้ในชีวิตประจำวันภายหลังการย้ายถิ่น ผ่านการศึกษาแบบเรื่องเล่า (Narrative approach)

ชีวิตประจำวัน : การศึกษาที่แสดงให้เห็นเรื่องราวของบุคคลในระดับจุลภาค

การศึกษาเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน (Everyday Life) ได้รับความสนใจช่วงตั้งแต่ปี 1990 ในสายการศึกษาของวัฒนธรรมศึกษา เนื่องจากต้องการที่จะหักเหจากข้อจำกัดของการวิเคราะห์ที่มองปรากฏการณ์ทางสังคมในแง่ตัวบท

สัญญะ (Sign) และภาพตัวแทน (Representation) ตามแนวทางของโครงสร้างนิยม (Structuralism) โดยหันกลับมามองและให้ความสำคัญกับประสบการณ์จริง ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในเฉพาะบริบท และความรู้ที่มิใช่ความรู้ภายใต้วาทกรรมแต่เป็นความรู้ที่เกิดจากสัญชาตญาณของมนุษย์ และความสัมพันธ์ของสิ่งเล็กๆน้อยๆของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน [11] รวมทั้งวิธีคิดที่มิได้จำกัดแค่การต่อสู้ภายในสนามใหญ่ๆทางสังคม แม้แต่การต่อสู้เล็กน้อยที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันก็มีความสำคัญเท่าเทียมกัน เท่ากับว่าชีวิตประจำวันให้ความสำคัญกับความรู้สึกและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่มีส่วนในการกำหนดความเป็นไปได้ในสังคม ซึ่งไม่ได้เกิดจากการครอบงำจากโครงสร้างสังคมเพียงอย่างเดียวและก้าวพ้นจากโครงสร้างนิยม รวมทั้งปฏิฐานนิยม จนได้แนวทางการศึกษาใหม่ว่า “สังคมวิทยาจุลภาค” (Micro Sociology) เน้นไปที่การอธิบายรายละเอียดของประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และเชื่อว่าชีวิตประจำวันเป็นส่วนสำคัญที่หล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม

แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Practice of everyday life) ของ Michel de Certeau เป็นแนวคิดหนึ่งที่ได้พัฒนามาจากหนังสือเรื่อง Outline of theory of practice (1977) ของ Bourdieu โดย de Certaeu เสนอว่า ปฏิบัติการสามารถกระทำผ่านการกระทำใน 2 รูปแบบ แบบแรกเรียกว่า “ยุทธศาสตร์” (Strategy) เป็นแบบเดิมที่ Bourdieu เคยเสนอไว้ อีกแบบเรียกว่า “กลยุทธ์” (Tactic) ซึ่งเผยให้เห็นร่องรอยของตัวผู้กระทำการและช่องทางการปฏิบัติ (เพิ่มขึ้นจากข้อเสนอของ Bourdieu) ทั้งนี้การเลือกใช้ยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์นั้นขึ้นอยู่กับกาลเทศะในเหตุการณ์นั้น ๆ โดย de Certeau เรียกว่า “ช่องทางแห่งการกระทำ” (Way of Operation) ประกอบกับการกระทำ เพื่อใช้ในการค้นหาปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้กระทำการ (Actor) ด้วยการการฉวยจาก “จังหวะ” (Beat) และ “โอกาส” (Time) ในชีวิตประจำที่ให้กับตนเอง ทำให้มองเห็นว่าผู้ที่อ่อนแอได้มีกลยุทธ์อย่างไรเพื่อให้หลุดพ้นจากการครอบงำของอำนาจ สามารถโต้ตอบกับผู้อื่นได้ [11] ดังนั้นในการวิจัยนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้สูงอายุย้ายถิ่นน่าจะมีกลยุทธ์ที่ใช้ในการตอบโต้กับโครงสร้างที่อยู่ในชีวิตประจำวันเนื่องจากพื้นฐานของแนวคิดมีกระบวนการทำงานที่เป็นกลยุทธ์แฝงอยู่ ผู้สูงอายุย้ายถิ่นที่ถูกมองว่าเป็นผู้อ่อนแอตามชุดความรู้เรื่องผู้สูงอายุแบบเดิม ตัวผู้สูงอายุย้ายถิ่นจึงน่าจะมีการแสวงหาช่องว่างแห่งการกระทำ มองหาจังหวะและโอกาสที่จะฉกฉวยจากนโยบาย ระบบการดูแลจัดการผู้สูงอายุและชุดความรู้ผู้สูงอายุ นำมาสร้างเป็นกลยุทธ์และใช้ปฏิบัติการเพื่อตอบโต้กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแต่ละดับที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน

การศึกษาแบบเรื่องเล่า : ระเบียบวิธีในการเข้าเรื่องราวในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุย้ายถิ่น

แนวทางการศึกษาแบบเรื่องเล่าได้เปิดโอกาสให้ผู้เล่าถ่ายทอดประสบการณ์ของตนเอง เปิดพื้นที่ให้มีการคิดการถกเถียงเกี่ยวกับการสร้างความจริงเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยมีเป้าหมายเพื่อจะเรียกร้องให้มีการทบทวนและสร้างความจริงชุดใหม่ขึ้นมา ซึ่งจะช่วยให้ผู้คนในสังคมมีความตระหนัก และมองเห็นผู้สูงอายุในทิศทางที่แตกต่างไปจากเดิมการเข้าไปเรียนรู้ประสบการณ์ของผู้สูงอายุ เสมือนหนึ่งผู้เฒ่าบอกเล่าเรื่องราวที่ผ่านเข้ามาชีวิตให้ลูกหลานฟัง ส่วนหนึ่งทำให้ผู้เล่าได้มีการทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น พร้อมกับการสร้างตัวตนขึ้นมาจากเรื่องเล่าที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้ระบุตนเองเอาไว้เป็นที่เรียบร้อยตามเรื่องเล่าที่ได้เล่าออกมา เรื่องราวเหล่านี้จึงมีความหมายและมีความสำคัญสำหรับตัวผู้สูงอายุย้ายถิ่นที่มิใช่เป็นเพียงเรื่องเล่าที่อยากให้คนอื่นรับรู้และเข้าถึงเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ปรับเปลี่ยน หรือต่อรองกับปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตนเองกับคนอื่นๆด้วย ผู้เล่าเรื่องเป็นเสมือนกับโกดังเก็บของที่บรรจุข้อมูล (Stock) เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นกับตนเองเอาไว้อย่างมากมาย อย่างไรก็ตามการเล่าเรื่องไม่ได้มีการเรียงลำดับตามช่วงเวลาเอาไว้อย่างเด่นชัดแตกต่างกันไปตามคำบอกเล่าของผู้ที่ทำการเล่า ไม่จำเป็นว่าจะต้องเริ่มต้นเรื่องเล่าจากวัยเด็กวัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ จนถึง

ปัจจุบัน แต่การเล่าเรื่องแต่ละเรื่องจะถูกถ่ายทอดออกมาเหมือนกับการสร้างฉากที่จะทำให้ทั้งผู้เล่าเรื่องและผู้อ่านเห็นความเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นและมีผลต่อตัวตนของผู้เล่าที่พยายามนำเสนอให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังได้รับรู้ ทั้งนี้เรื่องเล่ามีทั้งที่เป็นการสนับสนุนหรือคัดค้านรูปแบบทางสังคม นอกจากนั้นในบางเหตุการณ์ยังเป็นการท้าทายอุดมการณ์ และความเชื่อทางสังคมที่กดทับความต้องการ ความปรารถนาแห่งตัวตนและอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคม ทำให้การเล่าเรื่องจะมีการเชื่อมโยงตัวผู้เล่ากับคนอื่นๆ อยู่เสมอ เรื่องเล่าจึงเป็นได้ทั้งจินตนาการ มายาคติ รวมไปถึงคำเปรียบเปรยต่างๆที่ผสานไปกับความคิด ความถูกต้อง ความดี หรือความบกพร่องแห่งตนเอง [12]

ในการเข้าถึงเรื่องเล่าของผู้สูงอายุย้ายถิ่น ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางในการเข้าถึงเรื่องเล่าตามแบบของนภาภรณ์[13] ที่กล่าวถึงการเข้าถึงเรื่องเล่าว่า การเข้าถึงเรื่องเล่ามิใช่การพยายามหาข้อสรุปความแน่นอนและพยายามตรวจสอบเพื่อหาว่าสิ่งที่เรียกว่าความจริง แต่จะมองเรื่องเล่าในฐานะที่ผู้เล่าเรื่องได้นำเรื่องราวตามแบบที่แต่ละคนรับรู้และมองว่าเป็นความมีเหตุผลของชีวิตดังนั้น ในการวิเคราะห์เรื่องเล่าผู้วิจัยจึงพยายามเข้าถึงความหมายจากคำพูดหรือข้อความที่ผู้เล่าได้ถ่ายทอดออกมาและตีความเรื่องเล่าโดยอาศัยโลกทัศน์ ประสบการณ์ และพื้นฐานทางทฤษฎีที่ผู้วิจัยหยิบใช้มาอธิบายเรื่องที่ศึกษา เพื่อนำมาสร้างเป็นโครงเรื่อง ซึ่งเป็นตัวบอกว่ามีเหตุการณ์ หรือองค์ประกอบใดบ้างที่ควรใช้เขียนเรื่องเล่า เรื่องเล่าซึ่งเป็นชิ้นงานขั้นสุดท้ายจะสอดคล้องกับข้อมูล ขณะเดียวกันก็จะต้องจัดระเบียบ ให้ความหมายที่ไม่ปรากฏอยู่ในตัวข้อมูลด้วยอย่างไรก็ตามในการนำเสนอเรื่องเล่าปฏิบัติการทางอำนาจของผู้สูงอายุย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองในประเทศไทย ผู้วิจัยไม่ได้นำเอาเรื่องเล่าของผู้สูงอายุย้ายถิ่นทั้งหมดมานำเสนอ แต่จะหยิบยกเอาเฉพาะเรื่องเล่าของผู้สูงอายุย้ายถิ่นบางเรื่องที่มองเห็นปฏิบัติการของผู้สูงอายุย้ายถิ่นที่นำไปสู่ปฏิบัติการทางอำนาจ เงื่อนไขของการปฏิบัติการ เพื่อที่จะทำความเข้าใจปฏิบัติการของผู้สูงอายุย้ายถิ่นอย่างลึกซึ้ง แต่ก็จะไม่ละเลยเสียงของผู้เล่าที่ไม่ปรากฏอยู่ในโครงเรื่อง เพื่อที่จะทำให้เรื่องเล่าของการศึกษาครั้งนี้ออกมาสมบูรณ์มากที่สุด

ดังนั้นบทความนี้จึงได้ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเรื่องเล่า (Narrative method) ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างความหมาย (Meaning) ในเหตุการณ์ที่ผ่านมาในชีวิต ผ่านการเล่าโดยมีผู้เล่าเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกเล่ากับเหตุการณ์ต่างๆ พร้อมกับเรียบเรียงเป็นเรื่องราว แนวทางนี้สามารถเข้าถึงความหมาย และประสบการณ์ของผู้เล่าได้อย่างเหมาะสม ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุย้ายถิ่นจำนวน 16 คน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเข้าของผู้ให้ข้อมูลคือ เป็นผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเมื่อวันที่ย้ายถิ่นจากถิ่นต้นทางไปอาศัยอยู่ในเขตเมืองจังหวัดขอนแก่นและอยู่อาศัยมาแล้วอย่างน้อย 6 เดือน มีภาวะสุขภาพที่ยังแข็งแรงสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ไม่ป่วยเป็นโรคเรื้อรัง อ่านออกเขียนได้ เต็มใจที่จะถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของตนเองให้กับผู้วิจัย ยินยอมให้ผู้วิจัยทำการศึกษาและสามารถติดตามข้อมูลได้ ระหว่างการเก็บข้อมูลผู้วิจัยยังได้ใช้การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมประกอบด้วย ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เพื่อสร้างเรื่องเล่า (Narrative Analysis) ตามแนวทางการวิเคราะห์แก่นเรื่อง (Thematic Analysis) เน้นให้ความสำคัญกับ “คำพูดของผู้ให้ข้อมูล” [14] และได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น รหัส HE 603003 เป็นที่เรียบร้อย

ผลการศึกษา

การย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เขตเมืองในช่วงของการเป็นผู้สูงอายุอาจทำให้ผู้สูงอายุสูญเสียความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคยมีอยู่ในถิ่นต้นทาง รู้สึกกลัวกับการดำเนินชีวิตในสภาพแวดล้อมใหม่ที่เป็นเขตเมือง บทบาทหน้าที่จากเดิมเคยเป็นผู้นำครอบครัวมีอำนาจในการตัดสินใจในฐานะเจ้าของบ้าน ลดบทบาทเป็นเพียงผู้อาศัยในครอบครัวทำให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นตกอยู่ภายใต้ชุดความรู้ที่มองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่อ่อนแอ แนวคิดเรื่องปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน [11] ได้

ให้ความสนใจวิธีการของผู้อ่อนแอใช้ปฏิบัติการเพื่อกำหนดแนวทางการกระทำให้กับตนเอง ด้วยการฉกฉวยจากจังหวะและโอกาสของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้เป็นแนวทางในการศึกษาปฏิบัติการของผู้สูงอายุย้ายถิ่นผ่านกลยุทธ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุย้ายถิ่น จากการศึกษาพบกลยุทธ์ที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นใช้ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันดังนี้

การเรียนรู้จากข้อจำกัดของตนเอง

ผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้นำกลยุทธ์นี้มาใช้เพื่อให้ตนเองยังคงดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางศาสนา จากการสัมภาษณ์กับผู้สูงอายุย้ายถิ่นพบว่า ผู้สูงอายุย้ายถิ่นต่างรับรู้ถึงข้อจำกัดของตนเองในหลายๆด้าน เช่น ด้านปัญหาสุขภาพ ด้านการอยู่อาศัย ด้านการทำมาหากิน การประกอบอาชีพเมื่อย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมือง การเรียนรู้ความเป็นตัวเองของผู้สูงอายุย้ายถิ่นจึงทำให้สร้างแนวทางขึ้นมาเพื่อแก้ไขข้อจำกัดของตนเอง เช่น การทำงาน/กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุย้ายถิ่น ในกลยุทธ์นี้ตัวผู้สูงอายุย้ายถิ่นมีคู่ปฏิบัติการคือตัวผู้สูงอายุย้ายถิ่นกับกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติ ซึ่งกิจกรรมนี้อาจเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอยู่ในชีวิตประจำวัน กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมตามโอกาสต่างๆที่ผู้สูงอายุเลือกปฏิบัติ ผู้วิจัยขอนำเสนอเรื่องเล่าของตาก้อง (นามสมมติ) ผู้สูงอายุย้ายถิ่นชายในวัย 63 ปี เพื่ออธิบายให้เห็นถึงการใช้กลยุทธ์ที่ว่านี้

ตาก้อง ผู้สูงอายุย้ายถิ่นชาย ได้ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านเช่ากับลูกชายที่มีอาชีพรับซื้อของเก่า ตาก้องเป็นคนอำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี ที่อยู่ห่างจากชุมชนนี้ประมาณ 132 กิโลเมตร มีลูก 3 คน ทำอาชีพเกษตร ไม่เคยมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นมาก่อนเลยตั้งแต่เกิด ใช้ชีวิตในอำเภอบ้านเกิด การย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นเมื่อเป็นผู้สูงอายุของตาก้องจึงถือเป็นการย้ายถิ่นครั้งแรก จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่า ตาก้องยังเป็นผู้สูงอายุย้ายถิ่นที่ยังคงมีสุขภาพแข็งแรง รูปร่างค่อนข้างท้วม สามารถเดินไปร้านร้านค้าที่อยู่ในหมู่บ้านเพื่อหาซื้อของได้ด้วยตนเอง รวมทั้งสามารถทำกิจวัตรประจำของตนเองได้เป็นอย่างดี

เหตุผลสำคัญของการย้ายถิ่นเมื่อเป็นผู้สูงอายุคือ ภรรยาเสียชีวิต ตาก้องจึงต้องอาศัยในบ้านที่อำเภอเพ็ญเพียงลำพัง ถึงแม้ว่าจะมีญาติ หรือเพื่อนบ้านที่รู้จักอยู่อาศัยด้วยก็ตาม เมื่อภรรยาเสียชีวิต ลูกชายของตาก้อง ซึ่งที่ทำงานอยู่ในจังหวัดขอนแก่นจึงรับตาก้องมาอยู่อาศัยด้วย ดังคำบอกเล่าของตาก้องว่า *"...คือยาย (ภรรยา) เสีย ลูกเต้าเลยเอามาอยู่ด้วยกัน อยู่กับลูกคนที่สาม คนโตอยู่กรุงเทพไปรับจ้าง คนที่สองและที่สามอยู่นี่..."*

ตาก้องใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนนี้มามากกว่า 3 ปีแล้ว ตาก้องยอมรับกับผู้วิจัยว่าไม่ค่อยได้ออกไปพบปะผู้คนในชุมชนเนื่องจากต้องเฝ้าบ้านเมื่อลูกชายออกไปรับซื้อของเก่าตั้งแต่เช้าจนกระทั่งตอนเย็นของทุกวัน ชีวิตที่เคยเป็นเกษตรกรทำนาเป็นอาชีพหลักของตาก้องยุติลง บทบาทใหม่ที่ได้รับคือ คอยช่วยทำความสะอาดบ้าน เก็บข้าวของภายในบ้าน ในวันที่ผู้วิจัยเข้าไปพบกับตาก้องก็เห็นภาพของตาก้องกำลังล้างจานอยู่หน้าบ้าน ตาก้องกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในชีวิตที่เกิดขึ้นกับตนเองให้ฟังว่า *"...มันก็เปลี่ยนเล็กน้อยอยู่ เพราะว่าอยู่ที่นี่เจริญกว่าบ้านนอกเรา เศรษฐกิจมันก็ดีกว่ากัน หาเงินหาไรก็ได้ง่ายกว่า อยู่อุดรมันก็ขาดแคลนที่อยู่ที่ขายกว่ากัน เขาก็เลยย้ายมาซื้อของฮ้าง (ของเก่า) อยู่นี่..."* จะเห็นได้ว่า การย้ายถิ่นมีส่วนทำให้การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุรายนี้เปลี่ยนแปลงไป ขณะเดียวกันก็กล่าวถึงเรื่องการทำงานของลูกที่มารับซื้อของเก่าอยู่ในจังหวัดขอนแก่นว่าเป็นเรื่องที่ดี เนื่องจากว่ามีเศรษฐกิจที่ดีกว่า แสดงให้เห็นว่าตาก้องไม่ได้มองการย้ายถิ่นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเฉพาะตนเองเท่านั้น แต่ยังมองการเปลี่ยนแปลงในการทำมาหากินของลูกด้วย

ตาก้องมีทัศนะต่ออาชีพรับซื้อของเก่าของลูกชายว่า การรับซื้อของเก่าไม่ใช่งานถนัดของตน ตาก้องใช้คำว่า *"ไม่ได้ทำ ทำอย่างเขาไม่เป็น"*กับผู้วิจัยเมื่อผู้วิจัยถามถึงว่าทำไมจึงไม่ออกไปรับซื้อของเก่ากับลูกด้วย ก็ได้

คำตอบว่าทำอย่างที่ลูกชายทำไม่เป็น ตาก้องเลือกอยู่บ้าน ช่วยทำงานบ้านเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของลูกชายและใช้เวลากับการสานของเล่น ซึ่งถือเป็นงานอดิเรกของตาก้อง “สานของเล่น” ในความหมายของตาก้องคือการจักสานข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน อุปกรณ์ในการหาปลา ภาชนะใส่ปลา ดังคำบอกเล่าที่ว่า *“...สานของเล่น เป็นตะกร้า ข้องใส่ปลา...”* เป็นกิจกรรมที่ตาก้องมักทำหลังจากเสร็จจากภารกิจงานบ้านเรียบร้อยแล้ว สิ่งของที่ตาก้องลงมือจักสานมักจะมีเพื่อนบ้านมาซื้อไปใช้ บางครั้งก็นำกลับเอาไปขายที่บ้านในอำเภอเพ็ญเมื่อกลับไปเยี่ยมบ้านและนำเอาวัสดุ (ไม้ไผ่) ในการจักสานกลับมาด้วย การสานของเล่นจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองของตาก้อง เมื่อลูกกลับมาจากรับซื้อของเก่าตาก้องก็จะเป็นผู้เตรียมอาหารไว้สำหรับรับประทานร่วมกันกับลูก หลังจากนั้นก็แยกย้ายกันเข้านอน กิจวัตรของตาก้องวนเวียนอยู่อย่างนี้ในทุกๆวัน เป็นที่น่าสังเกตว่างานภายในบ้าน การเตรียมอาหารส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมของผู้หญิง แต่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นชายรายนี้ได้ปรับเปลี่ยนตนเองมาทำงานที่เป็นงานบ้านทดแทน

การใช้ชีวิตประจำวันของตาก้องผูกพันอยู่กับบ้าน จึงไม่ได้ออกไปมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนทั้งในและนอกชุมชน เพราะกลัวของเก่าที่ลูกไปรับซื้อมาที่เก็บไว้ภายในบ้านสูญหาย หากออกไปรับซื้อของเก่ากับลูกก็จะไม่มีคนเฝ้าบ้าน รวมทั้งไม่มีญาติพี่น้อง หรือบุคคลที่ตาก้องรู้จักในชุมชน อย่างไรก็ตามตาก้องก็หาโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมอยู่บ้าง เช่น การสักการะศาลย่า ซึ่งเป็นศาลหลักบ้านที่ผู้คนในหมู่บ้านเคารพนับถือ จัดให้มีงานบูชาศาลย่าขึ้นในทุกปี ตาก้องได้ร่วมบริจาคเงินทำบุญร่วมสมทบทุนแทนการเดินทางไปร่วมกิจกรรมทางสังคมที่จัดขึ้น ดังคำบอกกล่าวของตาก้องว่า *“...ร่วมอยู่ ยามเขามาเลี้ยงศาลย่าอยู่นี่ ลูกหลานก็ซื้อนั่นซื้อนี่ ซื้อไปสมทบเขาอยู่ เขาสมทบเป็นบุญผะเวสเอาเงินไปสมบท เขาทำกิจกรรมก็ไปช่วยเขา..”*

เรื่องเล่าของตาก้องแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้รับรู้ถึงข้อจำกัดของตนเองและพยายามฉกฉวยจากช่องว่างนั้นเพื่อผลักดันตนเองให้มีการใช้ชีวิต หรือการทำกิจกรรมได้เหมือนกับผู้สูงอายุทั่วไปในชุมชนที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัย ผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้ตอบโต้กับโครงสร้างชุดความรู้เรื่องผู้สูงอายุที่จะต้องพึ่งพิง พึ่งพาบุตร ด้วยการทำงานบ้าน ซึ่งไม่เคยทำมาก่อน แต่ยอมที่จะกระทำเพื่อแบ่งเบาภาระของลูก การทำงานอดิเรกที่ก่อให้เกิดรายได้ ขณะเดียวกันก็ปฏิบัติตามโครงสร้างของชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นด้วยการสบทบเงิน แทนการช่วยเหลือทางด้านกำลัง ดังนั้นกลยุทธ์การเรียนรู้ข้อจำกัดของตนเองที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้ผู้สูงอายุย้ายถิ่นรู้สึกว่าตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชนและสามารถใช้ชีวิตในเขตเมืองแห่งนี้ได้อย่างปกติ ซึ่งมีผู้สูงอายุย้ายถิ่น 3-4 รายที่ได้ใช้กลยุทธ์การเรียนรู้ข้อจำกัดของตนเองนี้ด้วยผู้วิจัยได้สรุปการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้ข้อจำกัดของตนเองดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลยุทธ์การเรียนรู้ข้อจำกัดของตนเอง

การเรียนรู้ข้อจำกัดของตนเอง			
กิจกรรมของผู้สูงอายุย้ายถิ่น	**ก่อนเป็นผู้สูงอายุย้ายถิ่น**	**ก้าวมาเป็นผู้สูงอายุย้ายถิ่น**	**การดำเนินชีวิตภายหลังการย้ายถิ่น**
กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน	เกษตรกร ทำนา	ยุติการทำนา	ทำงานบ้าน (ที่เป็นงานของผู้หญิง) ทำงานจักสานเป็นงานอดิเรก
กิจกรรมทางศาสนา	ไปวัด	ไม่ได้ไปวัด	ร่วมสมทบเงินในกิจกรรมทางศาสนา
กิจกรรมตามโอกาส	เข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้านเช่น งานบวช งานแต่งงาน งานบุญต่างๆ	ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น งานแต่งงาน งานบวช	ร่วมสมทบเงิน บริจาคสิ่งของ เข้าร่วมบางกิจกรรมในชุมชน เช่น งานบุญเผวส งานสักการะศาลย่า

ผู้สูงอายุที่ยังคงดูแลจัดการตนเองได้

ผู้สูงอายุเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่จัดอยู่ในกลุ่มที่ต้องพึ่งพาผู้อื่น แม้ว่าความสูงอายุที่เกิดขึ้นจะหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านไปตามวงจรชีวิตที่ว่าด้วยเกิด แก่ เจ็บ และตายอย่างค่อยเป็นค่อยไปก็ตาม แต่ด้วยการเพิ่มขึ้นของอายุทำให้ร่างกายที่เคยแข็งแรงในอดีตต้องเสื่อมถอดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุก็ย่อมต้องเข้าสู่ภาวะพึงพาอย่างปฏิเสธไม่ได้ สำหรับผู้สูงอายุแล้วที่พึ่งพิงสำคัญของผู้สูงอายุก็คือสมาชิกในครัวเรือน [15] การย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันกับสมาชิกในครัวเรือน ส่วนหนึ่งทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกสบายใจ มีบุตรคอยให้การดูแล ขณะเดียวกันข้อมูลจากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันกับสมาชิกในครัวเรือน ตัวผู้สูงอายุย้ายถิ่นไม่ได้นิ่งเฉยกับการเป็นผู้ได้รับการดูแลจากสมาชิกในครัวเรือนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังช่วยเหลือแบ่งเบาภาระงานทั้งในบ้านและนอกบ้านให้กับลูกหลาน ใช้ร่างกายของตนเองที่ยังพอมีพลังกำลังช่วยเหลือแบ่งเบาภาระต่างๆของสมาชิกที่อาศัยอยู่ร่วมกัน เพื่อให้เห็นปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นผู้วิจัยขอนำเสนอเรื่องเล่าของตาสมปอง (นามสมมติ) และยายคำนาง (นามสมมติ)

ตาสมปองผู้สูงอายุย้ายถิ่นชายในวัย 72 ปีจากสนทนากอปรกับการณ์สังเกตพบว่า ตาสมปองยังเป็นผู้สูงอายุที่ดูแข็งแรง พูดจาฉะฉาน และที่สำคัญตาสมปองยังเป็นผู้สูงอายุที่มีความถนัดในการทำงานฝีมือจากไม้ไผ่ ตาสมปองย้ายถิ่นมาจากจังหวัดอุบลราชธานีอยู่ห่างจากชุมชนนี้ประมาณ 259 กิโลเมตร ก่อนหน้านั้นตาสมปองเคยมีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปทำงานเป็นช่างตัดเย็บรองเท้าที่กรุงเทพมหานครเมื่ออายุประมาณ 30 ปี หลังจากนั้นจึงย้ายกลับมาเปิดร้านตัดเย็บรองเท้าที่จังหวัดอุบราชธานี เหตุผลสำคัญของการย้ายถิ่นมาอยู่ในชุมชนนี้ คือ ย้ายมาเพื่ออยู่ใกล้ชิดกับลูกสาวที่ทำงานเป็นพยาบาลอยู่ในโรงพยาบาลที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่นและอยู่อาศัยในชุมชนแห่งนี้มากว่า 10 ปี

ในช่วงแรก 1-3 ปี ของการย้ายถิ่นเข้ามาในชุมชน ตาสมปองแสวงหาช่องทางทำมาหากิน ด้วยการทำงานรับเหมาก่อสร้างบ้าน หรือติดตั้งอุปกรณ์ภายในบ้าน ตามคำบอกเล่าว่า *"...มาอยู่ทีแรก ตาทำอะไร มาอยู่ที่แรกตาทำหลายอย่าง ทำก่อสร้างก็ทำ ตายังแข็งแรงอยู่ ทำก่อสร้างก็ได้ บ้านที่อยู่นี่ก็ทำเอง ทำรับเหมาก่อสร้างด้วยเล็กๆน้อยๆ แล้วก็บ้านเอื้ออาทรอ่ะ บานประตูทุกบาน 3 โครงการตาติดหมด ใช้ลูกน้อง ตาเป็นผู้รับเหมา ตาก็ทำด้วย ติดเอง..."* ตาสมปองเลือกที่จะทำงาน เนื่องจากร่างกายยังคงแข็งแรง ไม่ได้ทำงานเพราะขัดสนเรื่องเงินที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต แต่มีทัศนะต่อการทำงานว่าเป็นสิ่งที่ดี ดังคำกล่าวที่ว่า *"..การอยู่เฉยๆไม่ใช่ของดีนะ ตาถือแบบนี้ ไม่ดีเลย จะป่วยจะไข้ง่าย เนี่ยๆ จะทำไปด้วยนะ ไม่ใช่อะไรทำไปด้วย ตาถือว่าถ้าเราๆคล้ายกับว่ามันออกกำลังอ่ะ สมองก็ไม่เปื้นไปไหน ไม่เตลิดเปิดเปิง มีสมาธิ แล้วได้ประโยชน์ด้วยนะ ได้เงินด้วย..."* เมื่อยุติการเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างราวอายุ 67 ปี ตาสมปองเลือกเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงทำงาน ซึ่งครั้งนี้เป็นงานที่ไม่ได้ใช้กำลังมาก เนื่องจากวัยที่สูงขึ้นจึงปรับเปลี่ยนมาทำงานจักสานเครื่องใช้ต่างๆที่ทำจากไม้และไม้ไผ่เป็นงานอดิเรก ตาสมปองได้ใช้เครื่องมือที่มีอยู่จากการเป็นช่างรับเหมาก่อสร้างมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการทำงานจักสาน

การทำงานฝีมือของตาสมปองเกิดจากการเรียนรู้และอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมาในวัยหนุ่มและได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังคำบอกเล่าที่ว่า*"...นี่ ตาทำได้หลายอย่าง ไม่มีพื้นฐานอะไร คิดทำอะไรก็ทำได้ ทำอยู่เรื่อยๆ ทำๆไม่ได้เป็นมาตรฐานอะไร แจกลูกแจกหลานด้วย..."* งานฝีมือที่ตาสมปองทำไว้ภายในบ้านมีอยู่หลายอย่าง เช่น พัดที่สานจากไม้ไผ่ กระจาดสำหรับตากของ แคร่ไม้ไผ่ขนาดเล็ก เป็นต้น ล้วนเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่มีตาสมปองเป็นทั้งผู้จัดหาวัสดุอุปกรณ์และเป็นผู้จำหน่าย แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุย้ายถิ่นรายนี้ไม่ได้อยู่นิ่งเฉย แต่พยายามแสวงหาช่องทางเพื่อให้ตนเองได้ใช้ความรู้ที่มีมาสร้างสรรค์เป็นชิ้นงาน ส่วนหนึ่งอาจเป็นกิจกรรมแก้เบื่อ หรือฆ่าเวลาของผู้สูงอายุและอีกส่วน

หนึ่งก็เป็นกิจกรรมที่นำมาซึ่งรายได้ อย่างที่ตาสมปองได้กล่าวย้ำในเรื่องนี้ว่า *"... ตาทำงานได้หลายอย่างนะ เพราะว่าตาเกิดมานี่ รู้สึกว่ามันคุ้มค่าเหลือเกิน ตาเป็นลูกคนชาวนานะ ทำได้ทุกอย่าง แล้วก็การดำเนินชีวิตเสี่ยงๆตาก็ทำ แต่ว่าไม่ทำผิดกฎหมายนะ ไม่ได้ทำผิดกฎหมาย..."*

การเป็นผู้สูงอายุที่มีฝีมือจักสานทำให้ตาสมปองเป็นที่รู้จักของคนในชุมชน มีคนในและนอกชุมชนมาติดต่อขอซื้อแคร่ไม้ที่ตาสมปองทำขึ้นมา ดังคำบอกเล่าว่า *"...แคร่ บางทีคนรู้จักกันเขาก็มาซื้อ แล้วก็โต๊ะก็ตั้งอย่างนี้ก็มี..."* ชิ้นงานของตาสมปองไม่ได้นำเอาไปวางจำหน่ายตามท้องตลาดทั่วไป แต่จะมีคนมาอุดหนุนที่บ้านของตาสมปองหรือบางครั้งก็มีงานสั่งทำเข้ามา เมื่อมีคนสนใจมากขึ้นจึงมีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุกันขึ้นเพื่อทำแคร่ไม้กันที่วัดแห่งหนึ่งภายในชุมชน โดยทางวัดมีโรงเรือนให้หนึ่งหลัง ตาสมปองและผู้สูงอายุคนอื่นๆที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านก็ไปทำกิจกรรมกันที่วัด *"...อยู่ที่วัดนี่เพิ่งจะเริ่ม เริ่มสองสามเดือนนี่แหละ เพราะว่าเขาเพิ่งทำเป็นอาคารให้ ก็เก็บหอมรอมริบเล็กๆน้อยๆ อาจารย์ (พระ) เขาช่วยทำให้ มีคนบริจาคโน่นบริจาคนี่มาให้ เราก็ช่วยกันออกด้วย สังกะสีก็ออกเงินซื้อกัน ..."*ตาสมปองเริ่มมีกลุ่มเพื่อผู้สูงอายุที่ชื่นชอบในการจักสาน รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทั้งที่วัดและบ้านของตนเอง ดังคำบอกเล่าที่ว่า *"...ก็ไปวัด ทำบ้านนิดๆหน่อยๆ ก็ไปซื้อมาพวกไม้นี่ ไม้อย่างนี้ก็ซื้อสำเร็จเขามา ไม้อย่างนี้ก็ไปบูชาที่วัด นี่ทำไปที่วัด ที่วัดไปดู ทำเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ แต่ไม่มีคนมากหรอกมีสองคน มีสามคน ก็ไม่ได้ว่าประธานไม่ได้ว่าอะไร..."* นอกเหนือจากการทำการจักสานร่วมกันกับผู้สูงอายุดั้งเดิมในชุมชนแล้ว ตาสมปองยังเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำทุกวันพระ นอกจากจะได้ทำบุญแล้วยังทำให้ได้พบกับเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน ซึ่งลูกของตาสมปองก็เห็นด้วยกับการทำกิจกรรมที่กล่าวไป

หลังจากเสร็จสิ้นการทำงานจักสาน ตาสมปองยังทำหน้าที่ดูแลบ้านด้วยการดูแลความสะอาดรอบบ้าน ตัดแต่งกิ่งไม้ รดน้ำต้นไม้ หรือแม้แต่กระทั่งให้อาหารนกกระจอกที่จะมากินข้าวเปลือกอยู่เป็นประจำบริเวณหน้าบ้าน *"...แถวนี้ปัดกวดปัดอะไร ตัดหญ้ารอบๆบ้านของเรา เราก็ทำอยู่รอบบ้านของเรา มันงานบ้านของเรามันก็เยอะแยะอยู่นี่ มะม่วงเพิ่งจะหมดนะ แล้วจะตัดแต่งกิ่งมะม่วง..."*เรื่องเล่าของตาสมปองที่สะท้อนผ่านคำบอกเล่าให้ผู้วิจัยได้รับทราบนั้นได้แสดงให้เห็นว่าตัวผู้สูงอายุย้ายถิ่นถึงแม้จะมีความสูงอายุตามวัยแต่ยังเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงทำงาน มีเงินไว้ใหรับใช้จ่ายดูแลตนเอง ช่วยเหลืองานเล็กๆน้อยๆในบ้าน อีกทั้งพยายามนำตนเองออกมาสู่สาธารณะด้วยการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสมาชิกที่มีอยู่ในถิ่นปลายทาง ทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลยุทธ์ที่ตาสมปองเลือกปฏิบัติการกับโครงสร้างที่อยู่แวดล้อมตัวของผู้สูงอายุ

นอกจากเรื่องราวของตาสมปองแล้ว ผู้วิจัยขอนำเสนอเรื่องราวของยายคำนาง (นามสมมติ) ผู้สูงอายุย้ายถิ่นหญิงที่ยืนยันตัวตนให้เห็นว่าเป็นผู้สูงอายุที่จัดการตนเองได้

ยายคำนาง ผู้สูงอายุย้ายถิ่นหญิงในวัย 74 ปี ย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่กับสามี (ใหม่) ซึ่งเป็นคนในชุมชนแห่งนี้ ยายคำนางอยู่ในชุมชนแห่งนี้มาแล้วเป็นระยะเวลา 4 ปี ยายคำนางเป็นผู้สูงอายุย้ายถิ่นที่ยังคงแข็งแรง ยังคงทำงานเพื่อหารายได้ดูแลสามีใหม่ เดิมยายคำนางเป็นผู้สูงอายุหญิงที่มีสถานะเป็นหม้ายเนื่องจากสามีเสียชีวิต หลังจากที่สามีเสียยายคำนางได้อาศัยอยู่กับพี่ชายในเขตชนบทแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น หลังจากนั้นไม่นานจึงได้พบกับตาสมหมาย (นามสมมติ) ซึ่งก็เป็นผู้สูงอายุชายที่มีสถานะเป็นหม้ายเหมือนกัน การใช้ชีวิตคู่ของยายคำนางจึงเริ่มต้นอีกครั้ง

ยายคำนางอาศัยอยู่กับสามีใหม่เพียงสองคน แม้ว่าจะมีลูกสาวของตาสมหมายอยู่ละแวกใกล้เคียงกันแต่ก็ไม่ได้รู้สึกว่าได้รับการช่วยเหลือดูแลในการดำเนินชีวิต เพราะลูกของสามีใหม่นานๆครั้งถึงจะมาเยี่ยม ดังคำบอกเล่าของยายคำนางว่า *"...มีแกสองคนนี่แหละ อยู่สองคนตายาย ไม่มีใคร ในสำเนาทะเบียนบ้านก็มีสองคนตายาย ลูกเขาก็ย้ายๆหนีหมด ไม่มีใคร มาเยี่ยมก็อย่างนั้นแหละโอ๊ย..... ไม่ใช่ๆเหมือนไม่มีงั้นว่าเถอะ..."* ยายคำนางเป็นผู้รับผิดชอบทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน (งานนอกบ้านนี้ผู้วิจัยให้ความหมายว่างานที่ทำแล้วก่อให้เกิดรายได้) ยายคำนางเล่าถึง

บทบาทของตัวเองในบ้านฟังว่า *"...ทั้งผัวทั้งเมียไม่มีลูก ช่วยกันหากินไป ได้อะไรก็กินไป สองแก่ กินไปอย่างนี้แหละ ..."*แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุย้ายถิ่นหญิงรายนี้ยังคงดำรงบทบาทของการเป็นผู้นำครอบครัวในการรับผิดชอบงานภายในบ้าน เช่น หุงหาอาหาร ดูแลสามี ดูแลความสะอาดเรียบร้อยของบ้าน นอกจากนั้นยังต้องทำงานจักสานเพื่อหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัวแม้ว่าจะมีอายุมากแล้วก็ตาม ชีวิตของยายคำนางสะท้อนความจริงอย่างหนึ่งว่า ตัวผู้สูงอายุยังสามารถทำงานหาเลี้ยงตัวเองได้ ซึ่งขัดกับชุดความรู้กระแสหลักที่มองว่าผู้สูงอายุควรพักผ่อน ไม่ควรทำงาน เนื่องจากสภาพร่างกายเสื่อมถอย ดังนั้นชุดความรู้เรื่องผู้สูงอายุที่ถูกผลิตมาในรูปแบบของชุดความรู้แต่ละสถาบันอาจไม่ใช่ความจริงทั้งหมด

ความรู้ที่ยายคำนางมีติดตัวคือ การสานตะกร้าที่ทำจากเส้นพลาสติกและการทำผ้าเช็ดเท้าจากเศษผ้า อันเป็นความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองของยายคำนาง ด้วยการลงทุนไปซื้อตะกร้าที่เขาสานเสร็จแล้วมาแกะดูว่าเขาสานกันอย่างไร โดยที่ไม่ได้ไปร่ำเรียนมาแต่อย่างใด ดังคำบอกเล่าที่ว่า *"...ไปเห็นเขาทำ เลยอยากทำ เลยขอดูเขา เขาก็ไม่ให้ดู เลยถามตะกร้าเขาขายใบเท่าไหร่ ซื้อมาเลย ซื้อตะกร้านี่มา มาแล้วก็หาเส้นมาหาเส้นอันนี้แหละมา มารื้อออกให้หมด นับๆมีเท่าไหร่ เป็นที่นี้ จะเอาแบบไหนก็ได้ทำให้ได้หมดทุกอย่าง มีกระเป๋าไม่มีกระเป๋า ผาปิดผาไม่ปิด..."* ยายคำนางได้อาศัยความรู้นี้เลี้ยงตนเองมาตั้งแต่เป็นวัยกลางคนจนถึงทุกวันนี้ เมื่อย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยกับสามีก็ยังยึดอาชีพการสานตะกร้าเป็นอาชีพหลักในการหาสร้างรายได้เพื่อใช้เป็นค่าอาหาร ค่าซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการจักสาน และค่าใช้จ่ายในการทำบุญตามกิจกรรมทางศาสนาและโอกาสต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น

ยายคำนางไม่ใช่เป็นผู้ที่สานตะกร้าเพียงอย่างเดียวแต่ยังเป็นผู้จัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการสานตะกร้าด้วยตนเอง ยายคำนางเล่าให้ฟังถึงการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้ฟังว่า *"...เส้นนี่ ไปซื้อเส้นมาจากมุกดาหาร ขอนแก่นไม่มีหรอกลูก ไปหาซื้อเอง ตื่นเช้ามาแก(สามี) ก็ไปส่ง ไปส่งคิว บขส ไปส่งตีสี่ ตาเขาก็ขี่มอเตอร์ไซต์ไปส่ง เวลากลับเราก็ไม่ให้ไปรับหรอก เหมารถมา 150 ถึงบ้าน ส่วนผ้าเช็ดเท้านานๆถึงจะได้ทำเพราะว่าผ้านี่ลูกสาวเขาเป็นคนเอามาให้ เขาซื้อมา เขาเอามาผืนใหญ่ๆเขาไปทำโน่นนี่หมด เขาเอาที่เศษๆมาให้เรา เราก็ทำอย่างนี้แหล่ะ เราต้องมีหัว หัวเราต้องมีลูก (ผู้วิจัย) เราไม่มีอะไร..."*รวมทั้งยังเป็นผู้จำหน่ายสินค้าอีกด้วย โดยนำสินค้า (ตะกร้าสาน) ไปขายที่ตลาดที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองขอนแก่น บางครั้งก็มีคนมาขอซื้อที่บ้าน สินค้าที่ยายคำนางทำเสร็จเรียบร้อยแล้วจะรวบรวมให้ได้ประมาณ 30– 40 ใบถึงจะเอาไปขาย วิธีการนำสินค้าไปขายส่วนใหญ่จะให้รถสาธารณะที่วิ่งผ่านหมู่บ้าน *"...ถ้าได้สามสิบลูกสี่สิบลูกเราก็ไป เอาขายในบ้านเรา จากบ้านเราก็ไปขาย บขส. กะรถแกไปส่ง กะนั่งรถบ้านเราไป บางที่ลูกสาวเขามา เขาเอารถมาก็เอาไปด้วย นั่งรถสองแถวนั้นแหละไป ถ้าเขาไม่มา ถ้าเขามาเราก็ไปด้วย ถ้าวันไหนเขาไม่มาเราก็ไปรถสองแถว..."* เห็นได้ว่าคนทั่วไปอาจคิดว่าเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุมากแล้วควรจะมีลูกหลานคอยรับส่ง แต่สำหรับยายคำนางแล้วการเดินทางเข้าไปขายของในตัวเมือง เดินทางไปหาวัสดุอุปกรณ์ในการสานตะกร้าไม่ได้เป็นปัญหา อาจได้รับการช่วยเหลือจากสามีและลูกสาวของสามีใหม่อยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วตัวผู้สูงอายุหญิงรายนี้ยังคงช่วยเหลือตัวเองในทุก ๆ กิจกรรมที่เป็นผู้เลือกกระทำ ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของยายคำนางที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นการแสวงหาช่องทางเพื่อให้ตนเองยังคงดำรงบทบาทของผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาผู้อื่น มีวิธีการจัดการกับความคิด การใช้ชีวิต เพื่อที่จะอยู่รอดต่อไป ซึ่งสามารถสรุปกลยุทธ์การเป็นผู้สูงอายุที่ดูแลจัดการตนเองได้ ในกรณีของตาสมปองและยายคำนางดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กลยุทธ์การเป็นผู้สูงอายุที่ดูแลจัดการตนเองได้

การเป็นผู้สูงอายุที่ดูแลจัดการตนเองได้	
เรื่องเล่าผู้สูงอายุย้ายถิ่น	**ผู้สูงอายุย้ายถิ่น**
ตาสมปอง	ทำงานรับเหมาก่อสร้างในช่วงเป็นผู้สูงอายุตอนต้น (60-69 ปี)ยังคงทำงานจักสานในบ้านของตนเองรวมกลุ่มทำจักสานกับเพื่อนผู้สูงอายุที่วัดทำงานบ้าน ทำสวน ทำความสะอาดบริเวณบ้าน และไปทำบุญที่วัด ไปร่วมงานแต่งงาน งานบวช ในชุมชนที่ตนอาศัย
ยายคำนาง	แต่งงานใหม่หลังจากที่สามีเสียชีวิตทำงานหารายได้เพื่อเลี้ยงดูตนเองและสามีเป็นผู้ผลิตและผู้จำหน่ายเครื่องจักสานด้วยตนเองรับผิดชอบงานในบ้านเข้าร่วมงานบุญประเพณีที่จัดขึ้นในชุมชน

การเป็นผู้สูงอายุที่สามารถดูแลจัดการตนเองได้เป็นกลยุทธ์ของสูงอายุย้ายถิ่นที่นำมาโต้ตอบกับชุดความรู้เรื่องผู้สูงอายุซึ่งมักมองว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มวัยที่ต้องพึ่งพิง พึ่งพาผู้อื่น ไม่สามารถทำงานได้ในระบบการผลิต ร่างกายเจ็บป่วย เป็นต้น [16] เปลี่ยนมาเป็นผู้กำหนดการกระทำให้กับตนเอง (Actor) พยายามผลิตชุดความรู้ใหม่เพื่อยืนยันว่าพวกเขายังคงเป็นผู้ที่ดูแลจัดการตนเองได้ ยังคงทำงาน ทำประโยชน์ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการสำรวจภาวการทำงานของประชากรปี 2559 พบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มการทำงานเพิ่มขึ้นตั้งแต่ปี 2555 เป็นต้นมา ในปี 2559 มีผู้สูงอายุที่ยังทำงานร้อยละ 36.8 ของผู้สูงอายุทั้งหมด โดยเฉพาะผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยจะมีการทำงานสูงที่สุด ขณะที่อาชีพที่ผู้สูงอายุยังคงทำงานมากที่สุดคือ เป็นผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือด้านเกษตรและประมง [17] ดังนั้นการเป็นผู้กำหนดการกระทำที่ว่านี้ทำให้ผู้คนรอบตัวผู้สูงอายุได้มองเห็น มีมุมมอง มีความคิดใหม่ในการมองผู้สูงอายุที่ตัวผู้สูงอายุแสดงให้เห็นมากกว่าที่จะใช้ความเชื่อ ความรู้สึกตามชุดความรู้ ความจริงที่ผ่านมา

สรุปและอภิปรายผล

การนำแนวคิดเรื่องปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน [11] ได้เผยให้เห็นถึงกลยุทธ์ของผู้สูงอายุย้ายถิ่นใช้ปฏิบัติการผ่านการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยการเรียนรู้จากข้อจำกัดที่มีอยู่ภายในตนเอง นำเอาทุนที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ปรับเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง คอยช่วยเหลือแบ่งเบาภาระของสมาชิกในครัวเรือน ตลอดจนพยายามสร้างชุดความรู้ใหม่ว่าด้วยผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้เพื่อโต้ตอบกับชุดความรู้ที่มีอยู่เดิมของผู้สูงอายุที่มองว่าผู้สูงอายุเป็นผู้อ่อนแอต้องพึ่งพาผู้อื่น [2] อย่างไรก็ตามการศึกษาในครั้งนี้มีข้อค้นพบสำคัญอยู่ 2 ประการ ประกอบด้วย

ประการแรก แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันให้ความสำคัญกับการวิธีการกระทำ โดยไม่สนใจว่าผู้กระทำนั้นเป็นใครแต่สามารถกระทำการฉกฉวยบางสิ่งบางอย่างจากโครงสร้างที่กำหนดให้ [11] ภายใต้การย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยกับสมาชิกในครัวเรือน ผู้สูงอายุย้ายถิ่นพยายามตอบโต้โครงสร้างที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์ เช่น การอยู่ร่วมกับสมาชิกในครัวเรือน การสร้างปฏิสัมพันธ์ในถิ่นที่อยู่ใหม่ การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่มีอยู่ในถิ่นปลาย เป็นต้น ผู้สูงอายุได้ใช้กลยุทธ์การเรียนรู้จากข้อจำกัดของตนเอง เพื่อที่จะยังคงทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน กิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมตามโอกาสได้เช่นเดียวกับผู้สูงอายุอื่นๆนอกจากนั้นผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้แสดงออกด้วยการเป็นผู้สูงอายุที่ดูแลจัดการตนเองได้ เป็นผู้สูงอายุที่ยังคงทำงาน ผู้ทำประโยชน์ให้กับตนเองและครอบครัว ผู้นำทางภูมิปัญญา การตระหนักในบทบาทของตนเอง การช่วยเหลือจัดการตนเอง เพื่อที่จะลดการพึ่งพาสมาชิกในครัวเรือน อนึ่งกลยุทธ์

เหล่านี้ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างพื้นที่ให้กับตัวผู้สูงอายุย้ายถิ่นและมีส่วนในการปรับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างตัวผู้สูงอายุย้ายถิ่นกับโครงสร้างต่างๆ ด้วยการเป็นผู้ที่กำหนดการใช้ชีวิตได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับการวิจัยของ Boontham. N., Rerkra. D., Saengthong. S. [18] พบว่า ผู้สูงอายุนำเอาคุณค่าที่มีอยู่ในตนเองของออกมาใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างสุขภาพ ด้วยการใช้ประโยชน์จากบริบท วิถีของผู้สูงอายุในชุมชน ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน เพื่อส่งเสริมสุขภาพของตนเอง

ประการที่สองการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นในช่วงของการเป็นผู้สูงอายุมีลักษณะคล้ายกับการยอมรับภายในตนเองของผู้สูงอายุว่าจะไม่ถูกทอดทิ้งในช่วงปั้นปลายของชีวิตเมื่อย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่กับสมาชิกในครัวเรือนซึ่งถือว่าเป็นภาวะความการจำนนอย่างหนึ่ง ดังคำอธิบายของ [19] ว่าการย้ายถิ่นเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นใช้ในการดำเนินชีวิตด้วยการประเมินค่าอรรถประโยชน์ของบริเวณภายในพื้นที่ที่ครัวเรือนแสวงหา (Household's search space) แม้ว่าจะมีผู้สูงอายุย้ายถิ่นบางกลุ่มสามารถพึ่งพาตนเองได้เมื่อย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตเมือง ขณะเดียวกันก็มีผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่งไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ต้องย้ายถิ่นเพื่อไปพึ่งพาสมาชิกในครอบครัว ทำให้ภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุไม่สามารถก้าวข้ามชุดความรู้ผู้สูงอายุแบบเดิมนั่นคือ การเป็นผู้พึ่งพิง พึ่งพาผู้อื่นได้ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Eugene Litwak and Charles F. Longino, Jr. [20] ที่ว่า ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้พอสมควร รับรู้ถึงข้อจำกัดของตนเองในการใช้ชีวิตประจำวัน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะย้ายถิ่นไปยังถิ่นปลายทางที่มีญาติ บุคคลที่รู้จัก หรือไม่ก็จะย้ายไปยังสถานสงเคราะห์ ขณะที่งานวิจัยของ Sasipat Y. [21] กลับเสนอมุมมองที่เห็นว่าผู้สูงอายุสามารถเป็นได้ทั้งผู้พึ่งพิงสมาชิกในครอบครัวและเป็นผู้ช่วยเหลือสมาชิกในครอบครัวไปด้วย ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นผู้สร้างภาระให้แก่สังคมอย่างเดียวเสมอไป แต่ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีศักยภาพสามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัวและชุมชนได้ ด้วยการยังคงมีบทบาทในครอบครัวและบทบาทในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ผู้สูงอายุย้ายถิ่นไม่ใช่ผู้ที่ต้องการพึ่งพิง พึ่งพาผู้อื่นทั้งหมด การย้ายถิ่นอาจทำให้ผู้สูงอายุยอมจำนนต่อโครงสร้างการจัดการดูแลของครอบครัว ขณะเดียวกันผู้สูงอายุพยายามโต้ตอบกับโครงสร้างด้วยการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงทำงาน ผู้ทำประโยชน์ให้กับตนเองและครอบครัว ผู้นำทางภูมิปัญญา ดังนั้นสมาชิกในครัวเรือนควรเข้าใจกับสิ่งที่ผู้สูงอายุย้ายถิ่นได้แสดงออก นอกจากนั้นอาจมีส่วนช่วยสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพที่มีอยู่ในตนเอง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิทยานิพนธ์บางส่วนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก รวมถึงผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

1. Foucault Michel. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. Translated from French by Alan Sheridan.London: Allen Lane; 1977.
2. Louiyapong K, Kaewthep K. Communication and identity discourses of the elderly in Thai society. In Kaewthep K. et al. in Old Media - New Media Symbolism, ideological identity. Bangkok: Chulalongkorn University 2002; 74-134. Thai.

3. Baldassar Loretta, and Cora Baldock. Linking migration and family studies. Transnational migrations and the care of ageing parents. In Biko Agozino (ed.), Theoretical and methodological issues in migration research Hants: Ashgate Publishing; 2000. p.61-90.
4. Hashimoto Akiko. The gift of generations: Japanese and American Perspectives on ageing and the social contract. Cambridge: Cambridge University Press; 1996.
5. Ratnatilaka Na Bhuket P. From Problems to Policy: A Case Study of the Elderly in Southern Barber Provinces. Rom Phruek Journal Krirk University 2013; 31: 1-26. Thai.
6. Alan Bowd. Stereotypes of Elderly Person in Narrative Jokes. Research on Aging 2003; 25(1): 22-35.
7. Amy J.C. Cuddy, Michaell. Norton and Susan T. Fiske. This Old Stereotype: The Pervasiveness and Persistence of the Elderly Stereotype. Social Issues 2005; 61 (2): 265-283.
8. Brown P. Active Aging: Roles of the Aged Groups and "Capitals" Utilized in Elderly Care Movementin Humanities and Social Sciences 2014; 31(3): 97-120.
9. Vachirapheprani S. Roles of elder people who are happy-living with their families in urban areas, Nakhon Ratchasima Province. The journal of Boromarajonani College of Nursing, Nakhornratchasima. 2010; 16: 50-59. Thai.
10. Nakubon A, Boongird C, Hathirat S, Tiengsompong N. Thai Elderly People's Experiences of Moving through Journeys of Dependences in Long-Term Care Facilities. Journal of Health Systems Research 2015; 9(3): 269-278. Thai.
11. De Certeau Michel. The practice of everyday life. Translated by Steven Rendall. Berkelry: University of California Press; 1984.
12. Bruner J. Actual minds, possible worlds. Cambridge, MA: Harvard University Press; 1986.
13. Havanon N. Constructing sexual literacy in consumer culture. Women's Health Advocacy Foundation; 2012. Thai.
14. Riessman Catherine Kohler. Narrative Methods for the Human Sciences. Sage Publications, Inc; 2008.
15. Yodpet S. Documents for the meeting brainstorming forum on the policy. System and Maintenance People are in the care of the elderly. Conference Center, Chulabhorn Research Institute. Bangkok; 2008. Thai.
16. Thaweesit S. Editorial Not: A Paradigm Shift for Researching the elderly in Value of the Elderly from the Eyes of Thai Society. 1-11. Institute for Population and Social research Mahidol University Salaya, Phutthamonthon, Nakhon Pathom, Thailand; 2013. p.1-11. Thai.
17. National Statistic office Thailand. Survey of the older persons in Thailand. Ministey of information and communication technology; 2017.
18. Boontham N, Rerkra D, Saengthong S. Health Promotion Strategies for Elderly Self – Care, Phetchabun Rajabhat Journal 2012; 14(1): 96-104. Thai.
19. Wolpert J, Migration as an Adjustment to Environmental Stress.Journal of Social Issue1966; 22(4): 92–102.

20. Eugene Litwak, Charles F. Longino, Jr, Migration Patterns Among the Elderly: A Developmental Perspective. The Gerontologist 1987; 27(3): 266-272.
21. Yodpet S. Research reports the caregivers of the elderly in the family. 2nd ed. Bangkok: Thammasat University; 2006.